

ІСТОРІЯ ТА ОСВІТА ЯК ПОЛЕ ВЗАЄМОДІЇ ШКОЛИ І ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СПРАВІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Олег Бояринцев
Глухів

Аналізуються загальні підвалини взаємодії школи та громадських організацій у справі патріотичного виховання особистості; серед розмаїття чинників автор виділяє історію і освіту, які формують своєрідне поле цього процесу; перед молодіжними громадськими організаціям спільно з школою, постає низка завдань, основними з яким можна вважати спільне поширення історичної правди, формування в молоді інтересу до історичного минулого, розповсюдження науково обґрунтованого історичного знання в молодіжному середовищі, розвінчання історичних міфологем. Вирішення означених завдань в свою чергу передбачає комплекс заходів, форм та напрямів спільної діяльності молодіжних громадських організацій та освітніх закладів.

Ключові поняття: людина, історія, культура, освіта, патріотичне виховання.

Патріотичне виховання молоді неможливе без формування в неї високого рівня історичної свідомості, що передбачає поширення історичних знань, відновлення історичної пам'яті, формування емоційних, естетичних, моральних складових історичної свідомості. Найбільш ефективно останнє здійснюється через систему освіти. На тлі вивчення історії в системі освіти формується поле ефективної взаємодії школи та громадських організацій, які переймаються історією, вибудовують свою діяльність на її уроках. При цьому, школа (освіта) формує теоретичні уявлення про історію, громадські ж організації наближують її до практики, реального життя – минулого і сучасного. Центром цієї взаємодії є історична свідомість та історична пам'ять, з дорученням до яких молодь усвідомлює ідею патріотизму не як чергову міфологему, сформовану за для досягнення суб'єктивних цілей, а як реальну життєву проблему, яка пронизує історію й спрямовується через сьогодні до майбутнього.

На думку Д. Кравченка, історична свідомість сучасної української молоді сформувалась під впливом тих перипетій історичного розвитку, які випали на долю українського народу, особливо за 3-4 останні десятиріччя ХХ століття. Вона є своєрідним конгломератом істинних і хибних (ідеологізованих, політизованих) знань, ідей, поглядів, уявлень, оцінок минулого, розбалансованих одне з одним й не заінтегрованих в єдину систему знань, ставлення, мотивації. Значна частина суперечностей обумовлена колишніми ідеологізаторськими підходами до трактування історії, частковою привідкритістю архівних джерел, залишковою історичною пам'яттю старших поколінь, розмитістю оцінок та висновків в структурі сучасних наукових досліджень історії, політичним різнобоям підходів до історичного минулого з боку різних політичних партій та об'єднань громадян, неоднорідністю сучасної української інтелігенції, її участі в процесах національного відродження, недоліками, які мають місце у викладанні історії в школі та вузі, у виховній роботі, в діяльності засобів масової інформації та інституцій культури [1, 4-5].

У свою чергу В. Вашкевич, характеризуючи сучасний стан історичної свідомості української молоді, відзначає, зокрема, наявність в неї об'єктивного інтересу до історії свого народу, який, втім, не завжди підкріплений достатнім історичним світорозумінням. З одного боку, молоді люди часто ще використовують старі погляди, стереотипи, оцінки минулого, які вони засвоїли, сидячи за шкільною партою. А з другого – молодь часом з недовірою ставиться до професійних істориків, пов'язуючи з ними цілеспрямовану деформацію репрезентації історичного минулого України. Молодим потрібен деякий час для осмислення історичних подій, подолання психологічного бар'єру, догм і стереотипів історичного мислення. Крім того, молоді притаманна тенденція до обмеження історичної думки лише критикою минулого, спробою звести історію суспільства до помилок і прорахунків, до суб'єктивних і волюнтаристських дій, свавілля ворогів та недругів. А це неминуче веде до відступу від історичної об'єктивності [2, 46].

Особливо складними та важливими для сучасного українського суспільства в цьому контексті є питання історичної пам'яті. На думку Ю. Зерній, перспективи розбудови української політичної нації потребують відродження культури і традицій передачі

пам'яті поколінь, примирення суспільної думки навколо «болючих» тем української історії. У пошуках національної ідентичності українці долають непростий шлях «зламу» стереотипів, деміфологізації поглядів на своє минуле, вчать оцінювати національну історію у «своїх», а не «чужих» категоріях. Така трансформація колективної свідомості врешті-решт матиме позитивний результат – «націоналізує» історичний наратив, утвердить у суспільстві спільний погляд на українське минуле, а, відтак, допоможе нації об'єднатися навколо перспектив свого майбутнього [3, 72].

Партнерство школи та молодіжних організацій не може бути ефективним без вирішення проблеми формування історичної пам'яті, без спільного погляду на історію, що в свою чергу ускладнюється через наявність численних суперечок з приводу оцінки певних історичних подій та постатей, ідеологічну забарвленість, маніпуляції історичною свідомістю. Так, на думку І. Симоненка, в Україні, в умовах стрімких соціальних зрушень та жорсткого політичного протистояння, історичний метанаратив, замість виконання властивих йому інтегруючих функцій, навпаки, стає чинником дезінтеграції суспільства. Притаманні для будь-якої національної пам'яті локальні, генераційні, етнічні, конфесійні, соціальні та інші відмінності набувають суто конфліктогенних ознак, надаючи ідейно-політичній боротьбі нових імпульсів [4, 51].

Як зауважує Ю. Зерній, за певних історичних умов всередині національної спільноти можуть співіснувати відмінні (генераційні, регіональні, корпоративні) опції історичної пам'яті. В такому стані колективна пам'ять схильна до політизації і може виступати дезінтегруючим щодо національної ідентичності та єдності чинником. В епохи стрімких соціально-політичних змін пам'ять «батьків» та «дітей», представників різних соціальних чи регіональних груп може набувати надзвичайно високого рівня контраверсійності, зумовлюючи суспільну напругу. За таких умов актуалізується потреба в адекватних заходах державної політики, спрямованих на «примирення» пам'ятей, зниження рівня їхньої конфліктогенності, утвердження принципу толерантності та терпимості в умовах співіснування різних колективних візій минувшини [5, 36].

Іншим проблемним аспектом створення умов партнерства школи та молодіжних організацій є загроза маніпуляції історичною свідомістю. Школа транслює одну інформацію, а окремі громадські організації, в діяльності яких бере учать школяр в поза навчальний час може давати іншу інформацію, що створює протиріччя. Як відзначає В. Вашкевич, використання історичних знань в ході маніпулювання свідомістю молоді детермінується загальним механізмом здійснення маніпулятивного впливу за принципами конструювання інформаційного потоку. Саме історичний тип знань супроводжується, як правило, інтерпретацією, поясненнями, уточненням контексту і загальної картини подій, що веде до відтворення неявних або спеціально прихованих зв'язків. Тут дійсно існує низка можливостей прикрасити, сховати, виставити, приглушити, підняти, актуалізувати історичний факт та його наслідки для сьогодення [2, 105].

Маніпуляція історичною свідомістю молоді часто ґрунтується на використанні міфологем, стереотипів, позанаукових чи псевдонаукових уявлень. В цьому контексті доречною є думка Л. Губерського, який вважає магістральним шляхом формування історичної свідомості молоді викорінення міфологем і збільшення частки науково доведеного, обґрунтованого історичного знання, істинність якого підтверджується практикою. Найбільш ефективними формами його реалізації є історична освіта і наука, а важливими факторами, під впливом яких формується історична свідомість, є спосіб життя, характер і спрямованість соціально-економічних, політичних та соціокультурних процесів в Україні та українська культурно-історична традиція, які мають взаємодіяти, доповнюючи й поглиблюючи одне одного під впливом механізму успадкування історичного досвіду минулих поколінь та державної політики [6, 552-557].

Отже, перед молодіжними громадськими організаціями спільно з школою, постає низка завдань, основними з яким можна вважати спільне поширення історичної правди, формування в молоді інтересу до історичного минулого, розповсюдження науково обґрунтованого історичного знання в молодіжному середовищі, розвінчання історичних міфологем. Вирішення означених завдань в свою чергу передбачає комплекс заходів, форм та напрямів спільної діяльності молодіжних громадських організацій та освітніх закладів.

Ще однією умовою підвищення ефективності партнерства школи та молодіжних

організацій є спільна популяризація цінності освіти серед молоді, яка часто сприймає її як нав'язливе явище з боку дорослих. Адже саме освіта – це чинник, який готує духовне підґрунтя для патріотичного виховання молоді, і, водночас, створює передумови продуктивної діяльності молодіжних організацій. Під впливом чинника освіти патріотичне виховання набуває системного й комплексного характеру, отримує науково обґрунтовані педагогічні технології та інструментарій цілеспрямованого, інтегрованого й планомірного виховного впливу на особистість молодої людини, що, безумовно, створює сприятливі умови для більш ефективної діяльності молодіжних громадських організацій.

Свій внесок у справу патріотичного виховання молоді роблять різні форми освіти, проте, найбільший потенціал мають освіта історична, політична та громадянська (демократична). А. Мороз, розглядаючи політичну освіту як важливу складову політичної соціалізації та становлення активної громадянської позиції молоді, головну її мету вбачає в тому, щоб формувати в молоді громадянську компетентність, залучати її до участі в публічній політиці, сприяти розвитку політичної активності, мотивувати до участі в розв'язанні суспільних проблем й розповсюджувати серед молоді головні знання про такі категорії політики як демократія, свобода, справедливість, рівність, чесність, політична участь, прозорість державного управління [7, 496].

І. Флис, аналізуючи роль громадянської освіти у формуванні політичної активності молоді, серед інших аспектів підкреслює той факт, що вона передбачає усвідомлення молоддю своєї етнічної приналежності, національних цінностей (мови, культури, території), відчуття своєї причетності до розбудови національної державності, патріотизм, що сприяє утвердженню власної національної гідності, гордості за свою землю. В цілому ж завдання освіти полягають у створенні умов для формування справжнього громадянина, рівень знань, ставлень і участі якого відповідає вимогам сучасного демократичного суспільства. Освіта має сприяти якомого повнішому набуттю молодими громадянами кращих духовних надбань українського народу у поєднанні з надбаннями інших народів, утвердженню культури взаємин між людьми різних національностей, формуванню в молоді кращих особистісних рис громадян української держави, загальної культури і духовності [8, 13-14].

На думку Н. Пробийголови, з підвищенням освітнього рівня молодого покоління зростає його політична інформованість, компетентність, а відтак і цінність для нього політики. Відповідно, одним з важливих напрямів роботи з молоддю має стати політичне виховання населення, що визначається як систематичний цілеспрямований вплив на свідомість, волю і поведінку людей з метою підготовки громадянина до суспільного життя, формування норм поведінки, які відповідають панівним у суспільстві ідеям, загальнонаціональним інтересам. Отже, приходиться до висновку Н. Пробийголова, необхідність забезпечення в Україні стійкого переходу до нового суспільного порядку та нового характеру взаємовідносин держави і громадянина диктує потребу засвоєння з раннього віку знань про політичну символіку української держави, історію країни з найдавніших часів, принципи ефективного державного устрою. Все це має сприяти формуванню у молодого покоління патріотизму, політичної толерантності та критичного ставлення до будь-яких форм політичної пропаганди [9, 79].

Говорячи про педагогічні умови ефективної реалізації принципу партнерства школи і молодіжних організацій, варто відзначити необхідність впровадження інноваційних форм та методів громадянської та політичної освіти молоді. І. Жадан, висловлюючи критичне ставлення щодо традиційних дидактичних форм громадянської освіти молоді, однією з концептуальних засад побудови громадянської освіти вважає відмову від простого інформування в процесі навчання на користь створення умов для розвитку емоційної та оціночної складових, що потребує пошуку нових шляхів і методів педагогічного впливу, таких як ділові ігри, тренінгові заняття з метою засвоєння навичок комунікації, особистісного зростання, формування толерантності, плюралізму, готовності до компромісу в конфліктних ситуаціях, дискусії з актуальних проблем громадського і політичного життя, робота вчителів та учнів у громадських організаціях, залучення молоді до участі в роботі гуртків і творчих колективів, які вивчають витоки ментальності власного народу [10, 93-94].

О. Абрамчук підкреслює важливу роль дискусій у формуванні патріотичних поглядів і почуттів студентів. Це можуть бути як спонтанні, викликані суспільними подіями, повідомленнями ЗМІ, так і спеціально організовані дискусії, до яких слід ретельно

підготуватися: визначити тему, підготувати запитання для обговорення, щоб студенти опрацювали відповідні літературні джерела, продумали свої виступи. У формуванні патріотичних поглядів і переконань студентів суттєвим є створення ситуацій, в яких виникає потреба у відстоюванні студентами своєї думки, у процесі чого починає складатися власна думка, зміцнюється внутрішня позиція, з'являється здатність до утвердження власних адекватних переконань щодо свого народу, своєї держави та світової спільноти. Під час таких дискусій формується культура мислення й культура мовлення, логіка студентів, виявляються їхні інтелектуальні здібності, відбуваються зміни поглядів на суспільні явища, переоцінка цінностей, а разом з тим вони замислюються над своєю життєвою, громадянською позицією.

Відзначаючи важливу роль політичної освіти для виховання патріотизму молоді, Г. Коваль та Д. Боровський особливу увагу звертають на дилемно-контраверсійну модель такої освіти, що орієнтована на розвиток критичності, використання набутих знань для побудови прогностичних моделей майбутнього, залучення до процесу прийняття рішень на різних рівнях. Такий підхід пов'язаний з переходом на інноваційний тип навчання, пошук і розроблення нових освітніх технологій [11, 231].

А. Мороз звертає увагу на проблему подолання залишків радянської моделі політичної освіти молоді. Адже більшість суб'єктів здійснення політичної освіти і досі перебувають під впливом авторитарних залишків радянської системи виховання, тому часто формат таких освітніх послуг носить патерналістський характер, що передбачає відсутність в молоді свідомого вибору змісту та методів навчання. Це, знов ж таки, суперечить одному з головних принципів політичної освіти в Україні – подолання пережитків тоталітаризму та відтворення нової системи демократичних та громадянських цінностей [7, 496-497].

Отже, серед педагогічних умов ефективного партнерства школи і молодіжних організацій, чільне місце займає орієнтація на потреби самих представників молодого покоління, спираючись на ініціативу молодіжних громадських організацій. Як зауважує О. Тягло, створення мережі громадянської освіти за самим своїм визначенням не може бути виключно справою школи чи держави. Громадянська освіта є і значною мірою має бути – справою самого громадянського суспільства. Такий шлях буде оптимальним завдяки поєднанню процесів самоосвіти й саморозвитку громадянського суспільства. Звичайно, це не виключає різноманітних – прямих і непрямих – форм участі в даному процесі й держави, особливо за умов становлення в Україні самого громадянського суспільства [11, 86].

К. Плоский пріоритетними напрямками розвитку системи освіти молоді за участю молодіжного руху вважає становлення неформальної освіти, зокрема подальше посилення спрямування неформальної освіти молоді в Україні щодо підтримки творення молодої цілісної особистості; впровадження моделі навчання «рівний рівного»; забезпечення можливостей для всебічного розвитку молодіжних лідерів, працівників, тренерів; створення інформаційно-аналітичної системи підтримки неформальної освіти молоді в Україні; удосконалення підтримки діяльності виховних молодіжних об'єднань, у тому числі щодо ресурсного забезпечення їх діяльності з коштів державного та місцевих бюджетів [12, 14].

Окремий важливий аспект педагогічних умов ефективного партнерства школи і молодіжних організацій стосується лідерів та активістів громадських молодіжних організацій, які повинні отримати відповідну підготовку для своєї діяльності, в тому числі і в сфері патріотичного виховання. Можна погодитися з точкою зору Є. Пожидаєва, згідно з якою розвиток громадянського суспільства залежить від людей, які обізнані з його проблемами, знають, як їх можна вирішити, мають досвід, вміння та навички громадської діяльності, потенціал лідера, котрі вмінуть повести за собою інших. Час аматорів у організаціях вже минув, потреба суспільства в професіоналах зростає. Громадянське суспільство, яке розбудовується в Україні, потребує людей, які не тільки мають бажання змінювати світ, але мають також вміння та навички щодо задоволення потреб свого середовища [13, 127].

Також варто більше уваги приділяти цілеспрямованій підготовці фахівців (педагогів, управлінців, юристів, психологів, соціологів, політологів) до співпраці з молодіжними громадськими організаціями щодо реалізації програм патріотичного виховання молоді. Так, О. Хуснутдінов відзначає невідповідність фахівців державного

управління для організації роботи з дитячо-молодіжними громадськими організаціями в нових умовах. У результаті перед державним управлінням постала проблема професійної підготовки соціальних педагогів у структурах вищої школи саме для роботи в дитячо-молодіжних громадських організаціях. Незалежно від статусу громадської організації соціальний педагог має бути готовий до співпраці з громадськими організаціями, коригуючи виховний вплив на формування особистості дитини, підлітка, молодої людини. Дослідження багатьох дитячих та молодіжних організацій свідчать про широкі можливості для діяльності соціального педагога в них [14].

При цьому загальною умовою такої співпраці є формування в педагогів та управлінців освіти готовності до роботи з молодіжними громадськими організаціями. О. Лісовець, досліджуючи формування готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з громадськими дитячими та молодіжними організаціями, визначає її як процес і результат усвідомлення суспільного й особистісного значення соціально-педагогічної діяльності з громадськими дитячими та молодіжними організаціями, становлення суб'єктності майбутнього соціального педагога на основі формування в нього потреби у професійному та особистісному саморозвитку; теоретико-методичної підготовки – засвоєння системи методологічних, науково-теоретичних, практичних знань, необхідних для ефективної роботи з громадськими дитячими та молодіжними організаціями, розвиток творчого мислення і формування продуктивних способів пізнавальної діяльності; формування професійних умінь, оволодіння технологіями соціально-педагогічної діяльності, важливими для професійної роботи з громадськими дитячими та молодіжними організаціями.

Водночас аналіз становища молоді України в сучасних умовах, показує, що за бажанням бути самостійним та свободою вибору досить часто ховається безпорадність молоді у виборі життєвих цінностей та пріоритетів. І це зрозуміло. Адже ідеологічний вакуум серед молоді заповнився кримінальною ідеологією, різноманітним сект та інших деструктивних для молоді особистості організацій.

В більшості представників молодіжної спільноти такий термін як «патріотизм» став синонімом чогось штучного, «пафосного», явища, яке нав'язується старшим поколінням через книги та телеекран, патріотичні фільми тощо. Тому відсутність реалістичних підходів в системі освітньої та молодіжної політики разом із застарілістю методів та нераціональним використанням коштів часто зводять нанівець як героїчні здобутки нашої багатой історії, так і зусилля сучасних ентузіастів-педагогів та окремих громадських активістів з їх популяризації.

Література:

1. Кравченко Д. Г. Історична свідомість української молоді: проблеми формування в трансформаційному суспільстві (соціально-філософський аналіз): автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03 / Д. Г. Кравченко. – К., 2004. – 19 с.
2. Вашкевич В. М. Історична свідомість студентської молоді: ціннісно-світоглядні орієнтири / В. М. Вашкевич. – К. : Світогляд, 2010. – 274 с.
3. Зерній Ю. О. Історична пам'ять як об'єкт державної політики / Ю. О. Зерній // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 1. – С. 71-76.
4. Симоненко І. М. Особливості структури історичної пам'яті українського народу та шляхи формування національного історичного нарративу / І. М. Симоненко // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 1. – С. 51-61.
5. Зерній Ю. О. Як суспільства пам'ятають: властивості та механізми функціонування історичної пам'яті / Ю. О. Зерній // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 4. – С. 35-43.
6. Губерський Л. В. Культура. Ідеологія. Особистість : Методолого-світоглядний аналіз / Л. В. Губерський, В. П. Андрущенко, М. І. Михальченко. – К. : Знання України, 2002. – 580 с.
7. Мороз А. С. Формування активної громадянської позиції молоді як запорука успішної інтеграції України до світового співтовариства / А. С. Мороз // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. – К., 2010. – Випуск 41. – С. 490-501.
8. Флис І. М. Політична активність студентської молоді та її вплив на соціально-політичний розвиток сучасної України: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03 / І. М. Флис. – К., 2010. – 20 с.

9. Пробийголова Н. Деякі тенденції процесу політичної соціалізації молоді / Н. Пробийголова // Політичний менеджмент. – 2005. – № 4. – С. 70-81.
10. Жадан І. В. Психолого-педагогічні проблеми політичної освіти молоді / І. В. Жадан. – Наукові записки НаУКМА. – Т. 18. – Серія: Політичні науки. – К., 2000. – С. 91-95.
11. Коваль Г. Патріотизм в політичній культурі молоді / Г. Коваль, Д. Боровський // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Київ, Миколаїв : Вид-во «Український центр політичного менеджменту», 2009. – Вип. 16. – С. 227-232.
12. Плоский К. В. Молодіжний громадський рух як чинник державотворення в Україні: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / К. В. Плоский. – К., 2009. – 20 с.
13. Пожидаєв Є. О. Молодіжний чинник у становленні громадянського суспільства в Україні / Є. О. Пожидаєв // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 3. – С. 124-128.
14. Хуснутдінов О. Я. Громадський рух як чинник формування громадянського суспільства в Україні (державно-управлінський аспект): автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / О. Я. Хуснутдінов. – К., 2003. – 20 с.

Анализируются общие основы взаимодействия школы и общественных организаций в сфере патриотического воспитания личности, среди разнообразия факторов автор выделяет историю и образование, которые формируют своеобразное поле этого процесса, перед молодежными общественными организациями совместно со школой, возникает ряд задач, основными из которых можно считать совместное распространение исторической правды, формирование у молодежи интереса к историческому прошлому, распространения научно обоснованного исторического знания в молодежной среде, развенчание исторических мифологем. Решение указанных задач в свою очередь предусматривает комплекс мероприятий, форм и направлений совместной деятельности молодежных общественных организаций и образовательных учреждений.

Ключевые понятия: человек, история, культура, образование, патриотическое воспитание.

Analyzes general interaction between the school and the foundations of civil society in the patriotic education of the individual, among a variety of factors, the author emphasizes the history and education, which form a kind of field of the process, to the youth NGOs in cooperation with the school, there is a number of problems, the main of which can be considered a joint historical distribution truth, the formation of youth interest in the historical past, science-based dissemination of historical knowledge among young people, debunking myths historical. Addressing the aforementioned challenges, in turn, provides a range of measures, forms and directions of joint activities of youth organizations and educational institutions.

Key words : people, history, culture, education, patriotic education.